

DEMASKIRANJE BEZBEDNOSNIH IZAZOVA UNUTAR SRPSKE ZAJEDNICE

SEVERNA MITROVCA, NOVEMBAR 2023.

SADRŽAJ

Uvod.....	5
Lokalna bezbednost na severu Kosova: institucionalni odgovor.....	9
Percepcija bezbednosti kosovskih Srba.....	13
Lokalni izbori na severu – politička participacija kosovskih Srba.....	19
Bezbednosni rizici i posledice po ostvarivanje drugih prava.....	23
Obezbeđivanje imovinskih prava.....	25
Ekonomski disbalans.....	27
Izazovi u održavanju demokratskih vrednosti	28
Briselski dijalog: Od normalizacije odnosa do upravljanja krizom.....	29
Zaključak i preporuke.....	33

UVOD

Tokom 2023. godine došlo je do dodatnog pogoršanja bezbednosne situacije na severu Kosova, što je nastavak negativnog trenda koji je otpočeo nakon krize nastale sporom oko korišćenja registarskih tablica prethodne godine. Ova kriza je kulminirala u novembru 2022. godine kada su Srbi napustili kosovske institucije, što je dovelo do ozbiljnih izazova kada je u pitanju održavanje lokalne bezbednosti na severu Kosova. Stalno prisustvo kosovskih specijalnih policijskih snaga i serija incidenata značajno su ugrozili lični osećaj bezbednosti kosovskih Srba. Ovo stanje permanentne krize skoro potpuno je pomerilo fokus sa ostalih tema isključivo na bezbednosni aspekt, a bezbednosni rizici su negativno uticali i na brojne druge oblasti.

Uprkos tome što su predstavnici međunarodne zajednice, koji su posrednici u dijalogu Beograda i Prištine, uložili znatne napore u pokušaje da dovedu do de-eskalacije situacije na terenu, do sada nije napravljen značajniji napredak u ovom pravcu. Iako je u februaru 2023. godine uz posredovanje EU u Briselu postignut Sporazum o putu ka normalizaciji odnosa Kosova i Srbije,¹ a mesec dana kasnije i Aneks ovog sporazuma u Ohridu,² njihova primena stoji u mestu. Početni entuzijizam u vezi sa ovim sporazumima vrlo brzo je splasnio i u fokus su se vratile bezbednosne teme, kao posledica održavanja lokalnih izbora 23. aprila u četiri opštine na severu koje su lokalni Srbi masovno bojkotovali. Od tada, upravljanje krizom opet je postalo prioritet međunarodnih posrednika a normalizacija odnosa je ponovo pala u drugi plan.

Nakon incidenta u Banjskoj 24. septembra 2023. godine, kada se grupa lokalnih naoružanih Srba sukobila sa pripadnicima kosovske policije, došlo je do potpunog obustavljanja dijaloga i verovatno najznačajnijeg pogoršanja bezbednosne situacije još od martovskog nasilja 2004.³ godine kao i paljenja Jarinja i Brnjaka 2008. godine.⁴ Sukob je rezultirao ubistvom jednog kosovskog policajca i trojice naoružanih lokalnih Srba a zbog još uvek nepotvrđenih navoda o umešanosti institucija Srbije u ovom događaju značajno je promenjen i odnos snaga u Briselskom dijalogu. Od konstruktivnije strane, kako su je prethodnih godinu i po dana videli posrednici u dijalogu, Srbija se našla pod pretnjom uvođenja mera poput onih koje je EU već uvela kosovskoj Vladi u junu 2023. godine zbog odbijanja da doprinese de-eskalaciji situacije na severu Kosova.

Usled drastičnog pogoršanja situacije na terenu, ovaj izveštaj ima za cilj da detaljno analizira bezbednosne prilike na severu Kosova, kao i negativne uticaje na ostala pitanja od značaja za celu srpsku zajednicu kao direktnu posledicu ovakvog razvoja događaja. Koristeći javno dostupne podatke kosovskih i srpskih institucija, nalaze sa fokus grupama sa građanima srpske nacionalnosti i istraživanja javnog mnjenja, oslanjajući se na nalaze iz nezavisnog monitoringa organizacija građanskog društva sa Kosova (platforma Empirika⁵) i međunarodnih institucija, izveštaj ima za cilj da pruži sveobuhvatnu sliku

1 Postignut u Briselu 27. februara 2023. godine, tekst na engleskom dostupan na: https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-eu-proposal-agreement-path-normalisation-between-kosovo-and-serbia_en.

2 Postignut 18. marta 2023, tekst na engleskom dostupan na https://www.eeas.europa.eu/eeas/belgrade-pristina-dialogue-implementation-annex-agreement-path-normalisation-relations-between_en

3 <https://press.un.org/en/2004/sc8056.doc.htm>

4 <https://www.slobodnaevropa.org/a/1044758.html>

5 Više o platformi ovde: <https://ngoaktiv.org/advocacy-hub/>

o stanju i percepcijama bezbednosti srpske zajednice na Kosovu. Uprkos trudu da se prikupe što sveobuhvatniji podaci od svih relevantnih aktera, ključni nedostatak izveštaja jeste nemogućnost da se dođe do zvaničnih podataka o postupanju u vezi sa prijavljenim bezbednosnim incidentima zbog činjenice da Kosovska policija nije odgovorila na zahteve za pribavljanje informacija u vezi sa ovim prijavljenim slučajevima.⁶ Stoga, podaci koji su korišćeni dobijeni su iz javno dostupnih izvora i na osnovu monitoringa koji je sproveda Građanska grupa za brzo delovanje (eng. Rapid Response Civic Group – RRCG).⁷

Izveštaj je strukturisan tako da se, nakon uvodnog dela koji analizira sveukupni bezbednosni kontekst, pojedinačno analiziraju oblasti na koje su direktno ili indirektno ovi bezbednosni problemi negativno uticali. Izveštaj se najpre bavi radom kosovskih institucija bezbednosti i pravosuđa na severu Kosova, koje se posebno suočavaju sa izazovima nakon što su ih lokalni Srbi napustili krajem prošle godine. Zatim, posebno poglavlje je posvećeno analizi bezbednosnih incidenata usmerenih protiv srpske zajednice na Kosovu, a koji su znatno negativno uticali i na lični doživljaj bezbednosti kosovskih Srba. Sledeće poglavlje analizira političku participaciju kosovskih Srba u kosovskim institucijama, sa fokusom na lokalne izbore koji su održani aprila 2023. godine. Jedno poglavlje bavi se analizom posledica koje su bezbednosni rizici imali po ostvarenje drugih prava kosovskih Srba, poput prava na imovinu, prava na informisanje i ekonomska prava. Poslednje poglavlje detaljnije se bavi samim Briselskim dijalogom i uticajem koji je stalna potreba za upravljanjem krizama imala na normalizaciju odnosa u kontekstu pregovora koje Srbija i Kosovo vode uz međunarodno posredovanje. Na samom kraju date su i preporuke kako bi se trenutna situacija prevazišla, imajući u vidu postojeće zakonske okvire i postignuća u dijalogu Beograda i Prištine.

6 Lulzim Peci, (jun 2023). *Jačanje institucionalnih odgovora na bezbednosne incidente u nevećinskim zajednicama (srpskim)*, NVO Aktiv, Mitrovica, str. 6.

7 Više o ovom mehanizmu ovde: <https://peacefulchange.org/wp-content/uploads/2020/12/25-November-Case-Study-RRCG.pdf>

Lokalna bezbednost na severu Kosova: institucionalni odgovor

Srpska zajednica na severu Kosova izložena je značajnim bezbednosnim rizicima koji su posebno došli do izražaja nakon što su lokalni Srbi napustili kosovske institucije u novembru prošle godine. Podsećanja radi, posledica primene Briselskog sporazuma iz 2013. godine⁸ bila je integracija srpske policije, pravosudnih organa i jednog dela organa lokalne samouprave u kosovski institucionalni okvir. Izlaskom kosovskih Srba iz ovih institucija Briselski sporazum je *de facto* suspendovan a bezbednosna situacija na terenu značajno je pogoršana.

Ukupno 547 policajaca iz srpske zajednice sa severa Kosova napustilo je kosovsku policiju tokom novembra 2022. godine, kao posledica odluke koja je usledila nakon što je suspendovan komandant Regionalne direkcije kosovske policije u Severnoj Mitrovici jer je odbio da dozvoli policiji da izriče kazne i oduzima vozila koja nemaju RKS tablice.⁹ Ovo je izazvalo bezbednosni vakuum na severu Kosova, uprkos tome što je u sastavu policije ostao određeni broj kosovskih Albanaca i naporima Vlade Kosova da rasporedi dodatne policajce iz drugih policijskih uprava, takođe uglavnom etničke Albance. U međuvremenu, sproveden je i konkurs za popunjavanje upražnjenih radnih mesta i u julu 2023. dodatna 74 policajca, svi pripadnici nevećinskih zajednica uključujući i 45 Srba, raspoređena su na severu.¹⁰ Međutim, ni tako ojačana policija nije bila u stanju da odgovori na bezbednosne izazove, što je dodatno pogoršano činjenicom i da je 9 novoregrutovanih komandira takođe podnelo ostavke svega nekoliko meseci kasnije. Dodatno, u prvoj polovini 2023. godine broj prijavljenih krivičnih dela u policijskim stanicama na severu je opao, što ukazuje na to da je ovakva situacija dodatno poljuljala poverenja lokalnih Srba u kosovsku policiju.¹¹ Pored toga što je garantovana kosovskim zakonima, zastupljenost nevećinskih zajednica u policiji je i inače međunarodno prepoznati standard kada je reč o demokratskom radu policije jer doprinosi poverenju, podiže legitimitet institucije među nevećinskom zajednicom i poboljšava interakciju policije sa civilima.¹²

Rad redovne kosovske policije, međutim, sve vreme je u drugom planu zbog pojačanog prisustva specijalnih policijskih jedinica na severu. Kosovski specijalci izazivaju ogromnu bojazan jer pored zastrašujućeg imidža nemaju niti jednog pripadnika iz redova lokalnog stanovništva. Prema podacima Humanog centra Mitrovica, strah od ovih jedinica je prisutan kod čak 77% lokalnog stanovništva.¹³ Između ostalog, strah je prisutan kod običnih građana zbog punktova i najmanje četiri baze koje su izgrađene na severu Kosova za potrebe specijalnih jedinica. Posebno je problematičan punkt na magistralnom putu kod Bistrice, na kom specijalna policija zaustavlja i legitimizuje građane. Ovo je sve doprinelo tome da „običan narod ne percipira specijalne policijske snage kao nekoga ko je tu da obezbedi građanima bezbednost i sigurnost, nego kao faktor nestabilnosti i represije.“¹⁴

8 Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa, iz aprila 2013. godine, dostupan je na: <https://www.kim.gov.rs/p03.php>

9 *Procena statusa pravosuđa i policije na severu Kosova: uticaj i izazovi nakon ostavki kosovskih Srba*, Centar za zastupanje demokratske kulture, septembar 2023, str. 28.

10 Ibid, str. 29.

11 Ibid, str. 30.

12 Peyton, Kyle (2022). *Beliefs about minority representation in policing and support for diversification*. PNAS, vol. 119, broj 52.

13 Humani centar Mitrovica, *Bezbednost i etnički odnosi na Kosovu: pozicija srpske zajednice*, maj 2023, str. 22.

14 Fokus grupa sa građanima opštine Zvečan, održana 22. februara 2023. godine. Deo izveštaja projekta KCSF.

Ovo uverenje je pojačano usled brojnih incidenata sa civilima u kojima su učestvovali pripadnici ovih jedinica, a dokumentovani su „pojedinačni slučajevi maltretiranja i represije nad građanima koje vrše jedinice specijalne policije, koji se uglavnom dešavaju na magistralnom putu gde nema svedoka niti kamera na osnovu čega bi se posedovali materijalni dokazi.“¹⁵

U vezi sa postupanjem policije, važno je pomenuti i to da je nakon skoro 7 godina funkcionisanja na severu,¹⁶ lokalni ogranak Policijskog inspektorata Kosova (PIK) izmestio osoblje kancelarije u Prištinu. Iako nema pisane odluke o izmeštanju osoblja PIK-a, što je pravni kuriozitet, građani koji su pokušali da se ovom telu obrate zatekli su zatvorene kancelarije.¹⁷ Ovim činom su građani sa severa Kosova ostali uskraćeni za neposrednu komunikaciju sa ovom institucijom koja je zadužena za kontrolu zakonitosti postupanja kosovske policije, a time je i otežana prijava slučajeva maltretiranja i nesavesnog postupanja kojem su lokalni Srbi bili izloženi od strane specijalne policije. Prema podacima PIK-a, pritužbe na postupanje policije su i inače malobrojne na severu Kosova, gde je prema izveštaju ove institucije za 2022. godinu od ukupno 1697 pritužbi na celom Kosovu svega 3,5% stiglo iz regiona Sever.¹⁸ Sasvim je očekivano da će u periodu nakon ukidanja lokalne kancelarije ovaj broj dodatno opasti. Međutim, važno je pomenuti da je kao odgovor na ovakav razvoj situacije, NVO Aktiv otvorio telefonsku liniju u novembru 2022. godine, preko koje građani mogu da prijave eventualne neprijatnosti, preteranu upotrebu sile ili bilo kog oblika neprimerenog delovanja Specijalnih jedinica Kosovske policije ali i dobiju dodatne informacije o načinu prijave incidenata nadležnim kosovskim institucijama.¹⁹ Prema podacima ove organizacije, za nepunih mesec i po dana, tj. od novembra do kraja 2022. godine, preko ove linije 31 građanin je prijavio incidente koje je imao u kontaktu sa kosovskom policijom.

Kada je reč o radu pravosudnih institucija, svi srpski pripadnici integrisanog pravosuđa takođe su napustili kosovske institucije u istom trenutku kad i policija. Prema dostupnim podacima, ukupno 25 sudija, 10 tužilaca i oko 140 pripadnika pomoćnog osoblja dali su ostavke na svoje funkcije 7. novembra 2022. godine.²⁰ Nadležne kosovske institucije još uvek nisu donele odluke o ostavkama srpskih sudija i tužilaca, i one se trenutno nalaze u procesu analize. U međuvremenu, kosovska Vlada privremeno je premestila osoblje iz drugih regiona u severnu Mitrovicu, a zbog veoma ograničenog broja kandidata nerealno je očekivati da se upražnjena mesta mogu popuniti odabirom novih nosilaca pravosudnih funkcija. Ova situacija je dodatno otežana time što je Vlada Kosova obustavila verifikaciju diploma stečenih na Univerzitetu u Severnoj Mitrovici. Usled smanjenih kapaciteta, veliki broj predmeta nalazi se na čekanju, obrađuju se uglavnom hitni slučajevi dok se broj nerešenih predmeta sigurno povećao.²¹

15 Fokus grupa sa građanima Zubin Potok, održana 27. juna 2023. godine. Deo izveštaja projekta KCSF.

16 Kancelarija PIK-a na severu otvorena je u januaru 2016. godine, više informacija ovde: <https://ipk.rks-gov.net/News/SingleNews/6092>

17 Podaci na osnovu razgovora sa dvoje građana u novembru 2023. godine, identitet poznat autorima teksta.

18 Godišnji izveštaj za 2022. godinu, str. 14, PIK. Dostupno na albanskom: <https://ipk.rks-gov.net/Medias/Raport%20Vjetor%202022%20IPK-7ed52142-c77e-4c54-8ab5-cbc3ee617d54.pdf>

19 Aktiv pokreće telefonsku liniju za prijavu slučajeva neprijatnosti od strane policije, KoSsev info, 18. novembar 2022. godine. <https://kossev.info/aktiv-pokrece-telefonsku-liniju-za-prijavu-slucajeva-neprijatnosti-od-strane-policije/>

20 Procena statusa pravosuđa i policije na severu Kosova: uticaj i izazovi nakon ostavki kosovskih Srba, Centar za zastupanje demokratske kulture, septembar 2023, str. 13.

21 Ibid, 19.

Percepcija bezbednosti kosovskih Srba

Kada je reč o bezbednosti nevećinskih zajednica u multietničkim društvima, ključno pitanje je uvek odnos sa većinskom zajednicom i osećaj ugroženosti koji je posredovan i odnosom centralnih institucija prema manjinama. Stoga je logično da je za kosovske Srbe glavno pitanje osećaj ugroženost od strane većinskog, albanskog stanovništva, bilo da je reč o stvarnim incidentima ili samo percepciji da do njih može da dođe.²² U vezi sa ovim, važno je pomenuti da uprkos povećanom broju međuetničkim incidenata poslednjih godina, o čemu svedoči monitoring kosovskih organizacija građanskog društva, nedostaju informacije o etničkoj pripadnosti počinilaca i žrtava u krivičnim slučajevima, kako u izveštajima, tako i u javno dostupnim izvorima, što je i dalje nedostatak koji onemogućava sveobuhvatnu analizu.²³

Prema podacima prikupljenih od strane članova RRCG u koordinaciji sa NVO AKTIV, u poslednje tri godine došlo je do značajnog porasta slučajeva ugroženosti lične i imovinske bezbednosti na područjima naseljenim kosovskim Srbima, a utvrđeno je da su se desila ukupno 163 incidenta, 76 u 2020. i 87 tokom 2021. godine.²⁴ Najčešće prijavljivani incidenti su slučajevi provala ili pljačke, iza kojih su odmah fizički napadi i izazivanje materijalne štete. Samo u prvom kvartalu 2022. zabeležena su ukupno 23 incidenta, od čega najviše na severu Kosova, što predstavlja blagi porast u odnosu na prethodnu godinu ako bi se ova dinamika nastavila do kraja godine.²⁵ Pa ipak, uprkos velikim brojkama, sistemski odgovor institucija vladavine prava, a posebno Kosovske policije i pravosuđa, izostaje u vezi sa ovim pitanjima što dodatno negativno utiče na poverenje prema centralnim institucijama među pripadnicima kosovskih Srba.

Stoga, jedan od glavnih nalaza ovog izveštaja je to da je odnos Vlade Kosova i kosovskih institucija prema kosovskim Srbima glavni uzrok njihovog osećaja nebezbednosti. Ovaj osećaj nebezbednosti kod kosovskih Srba, pre svega na severu, može se videti i kroz istraživanja javnog mnjenja srpske zajednice, gde je 70% Srba na severu Kosova 2020. godine ocenilo loše stanje bezbednosti, da bi sledeće dve godine taj procenat prešao 80%.²⁶ U isto vreme primetna je i značajna razlika između severa Kosova i srpske zajednice koja živi južno od Ibra, gde oko 50% stanovništva bezbednost ocenjuje sa ocenom loše, što opet ukazuje na institucionalne izazove u vezi sa primenom zakona na severu. Isto istraživanje ukazuje i na negativan trend gde preko polovine kosovskih Srba očekuje da se u predstojećem periodu pogoršaju uslovi za njihov opstanak dok je jednocifren procenat onih koji veruju da se situacija na Kosovu odvija u dobrom smeru.

Da je glavni problem rad institucija a ne nužno odnosi između etničkih grupa, ukazuju i drugi podaci. Na primer, uprkos lošoj percepciji bezbednosti, kosovski Srbi brinu skoro iste brige kao i kosovski Albanci. Istraživanje sprovedeno krajem 2022. godine utvrdilo

22 Bojan Elek, *Bezbednost srpske zajednice na Kosovu*, str. 45-52, u ur. Miodrag Mariković, *Interesi Srba na Kosovu u procesu normalizacije odnosa između Beograda i Prištine*, septembar 2023, Centar za afirmativne društvene akcije – CASA, Mitrovica.

23 Lulzim Peci, (jun 2023). *Jačanje institucionalnih odgovora na bezbednosne incidente u nevećinskim zajednicama (srpskim)*, NVO Aktiv, Mitrovica, str. 8.

24 Ibid, str. 14.

25 Iz <https://ngoaktiv.org/en/news/rising-insecurity-non-majority-communities-during-the-covid-19-pandemic/>

26 Analiza trendova: stavovi Srpske zajednice na Kosovu, Novembar 2022, 2021, 2020. Aktiv, Kosovska Mitrovica. <https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2023/03/FINAL-SRB-TREND.pdf>

je da obe zajednice najviše brinu ekonomski problemi i nezaposlenost (oko 50%), dok su među-etnički problemi kod kosovskih Srba drugi po važnosti (tek svaki peti ovo navodi kao problem, tj. 19%), što je znatnije više nego kod kosovskih Albanaca (svega 4%) ali ipak ne u tolikoj meri koliko bi se moglo očekivati.²⁷ Ovo ukazuje na to da, iako se pripadnici druge etničke grupe u određenoj meri vide kao uzrok nebezbednosti, to je samo jedan od rizika ali ne najvažniji jer, uprkos svemu, obe zajednice i dalje većinski doživljavaju Kosovo kao multietničko društvo, iako očekivano kosovski Albanci nešto više (83%) nego kosovski Srbi (74%).²⁸ Zato uzroke ovakvog stanja treba tražiti u analizi rada institucija.

Kada je reč o institucijama, istraživanja javnog mnjenja pokazuju statistički značajnu razliku u nivou poverenja u institucije za sprovođenje zakona među Albancima i kosovskim Srbima, gde ovi drugi imaju značajno manji nivo poverenja. Iz ovoga se posredno može izvući zaključak da postoji razlika u pristupu institucijama i njihovom odnosu prema različitim etničkim grupama, što je nalaz koji potkrepljuju i izveštaji međunarodne zajednice. Tako, na primer, godišnji izveštaji američkog ministarstva spoljnih poslova (eng. State Department) ukazuju na isti trend, gde se kao ključni problem navode nedovoljni kapaciteti, ili nedostatak volje, za sprovođenje zakona koji uglavnom samo na papiru omogućavaju jednak pristup pravima ali u praksi to izostaje (eng. lack of enforcement).²⁹ Na primer, ovaj izveštaj navodi da preko 95% svih zahteva pred kosovskim sudovima u vezi sa imovinskim pravima potiče od Srba. Dodatno, navodi se da su značajni problemi sa ljudskim pravima kada je reč o nevećinskim zajednicama, uključujući i slobodu izražavanja, kretanja ili ispoljavanja nacionalnog identiteta, kao i pojedinačni neistraženi incidenti usmereni protiv pripadnika nevećinskih zajednica.

U okviru srpske zajednice, istraživanja su pokazala da je velika zabrinutost za odlazak mladih iz sredina sa srpskim stanovništvom. Jedna od glavnih pretnji za opstanak srpske zajednice jeste iseljavanje stanovništva zbog čega, usled nesigurnosti i zbog neadekvatnog institucionalnog okvira za rešavanje bezbednosnih problema, tek svaki drugi Srbin vidi sebe na Kosovu kroz pet godina, među kojima je najviše onih koji su najmlađi.³⁰

Za ovakvo stanje stvari uzroke najpre treba tražiti u bezbednosnim incidentima na severu, ali i u drugim delovima Kosova gde je srpska zajednica prisutna. Ovi incidenti, pored toga što su porasli u broju od početka krize protekle godine, rastu i po intenzitetu. Pogoršanje bezbednosnih prilika u 2023. godini nastavak je napete situacije sa kraja prethodne godine, koju je takođe pratio povećan osećaj nebezbednosti a o kojima je već opširnije izveštavano.³¹

27 Balaj, Shpat, i Sejdiu, Gramos. (2022). *What are the Kosovo Citizen's Perceptions on inter-ethnic relations: Fostering Inter-ethnic Relations and Reconciliation Survey Results*. Kosovski centar za studije bezbednosti, Priština.

28 Ibid.

29 US State Department, *Kosovo 2022 Human Rights Report*. https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/02/415610_KOSOVO-2022-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

30 <https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2023/03/FINAL-SRB-TREND.pdf>

31 Npr. pogledati: Humani centar Mitrovica, *Bezbednost i etnički odnosi na Kosovu: pozicija srpske zajednice*, maj 2023, i Lulzim Peci, (jun 2023). *Jačanje institucionalnih odgovora na bezbednosne incidente u nevećinskim zajednicama (srpskim)*, NVO Aktiv, Mitrovica.

Godina je počela incidentom u opštini Štrpce, na Badnje večer tj. 6.1.2023. godine, kada je nepoznati napadač koji je kasnije uhapšen pucao iz vatrenog oružja na dečaka (11) i mladića (21) iz automobila.³² Pripadnici specijalne kosovske policije su, u nekoliko navrata, iz punkta u naselju Bistrica otvarali vatru na civilna vozila, uključujući i slučaj od 23. januara kada je jedna osoba ranjena.³³ Kosovske specijalne jedinice policije su tokom 2023. konstantno prisutne na severu Kosova i učestvovala su u brojnim incidentima koji su, iako možda im to nije bio primarni cilj, u velikoj meri zastrašivale lokalno stanovništvo. Iako su se dešavali sve vreme, incidenti su posebno uzeli maha nakon održavanja lokalnih izbora u četiri opštine na severu 23. aprila i nasilnih protesta, nakon čega je kosovska specijalna policija pojačala prisustvo i hapšenja (o izborima više informacija u sledećem poglavlju).³⁴ Lokalni mediji sa severa Kosova zabeležili su slučajeve incidenta specijalaca sa maloletnim licima,³⁵ tokom pretresa stanova i kuća na severu Kosova i slično.³⁶ Situacija je dodatno eskalirala zbog reakcija iz Beograda, kada je sredinom juna troje kosovskih policajaca uhapšeno od strane srpskih snaga što je Priština protumačila kao „kidnapovanje“ koje je osвета za ranija hapšenja Srba na severu Kosova.³⁷ Iako javnost nije sa sigurnošću upoznata gde se ovo hapšenje/kidnapovanje dogodilo usled oprečnih stavova beogradskih i prištinskih vlasti, incident se svakako negativno odrazio na osećaj lične bezbednosti stanovnika severa Kosova.

Usled povećanih tenzija, međunarodni predstavnici pozivali su na de-eskalaciju obe strane, uz posebno isticanje odgovornosti kosovske Vlade za situaciju na severu. Evropska unija insistira i da kosovska Vlada sprovede plan od tri tačke, koje uključuju povlačenje specijalnih jedinica kosovske policije, udaljavanje novoizabranih gradonačelnika iz opštinskih zgrada i raspisivanje novih lokalnih izbora.³⁸ Zbog odbijanja da ovaj plan primeni, kosovska Vlada stavljena je pod sankcije, tj. ciljane mere od strane Evropske unije i međunarodnih partnera od juna 2023. godine i one su još uvek na snazi.³⁹

32 Budimir Ničić, *Dečak i mladić ranjeni kod Štrpca, napadač uhapšen*, 6. januar 2023. godine. Glas Amerike <https://www.glasamerike.net/a/decak-i-mladic-ranjeni-kod-strpca-napadac-uhapsen-/6907334.html>

33 *Bezbednost i etnički odnosi na Kosovu: pozicija srpske zajednice*, str. 16.

34 Npr, pogledati vest iz februara 2023. godine: KoSsev info, *Mijačić: Mi išli da obeležimo međunarodnu turističku stazu, specijalci nas jurili kao teroriste*, <https://kossev.info/mijacic-mi-isl-da-obelezimo-turisticku-stazu-specijalci-nas-jurili-kao-teroriste/>

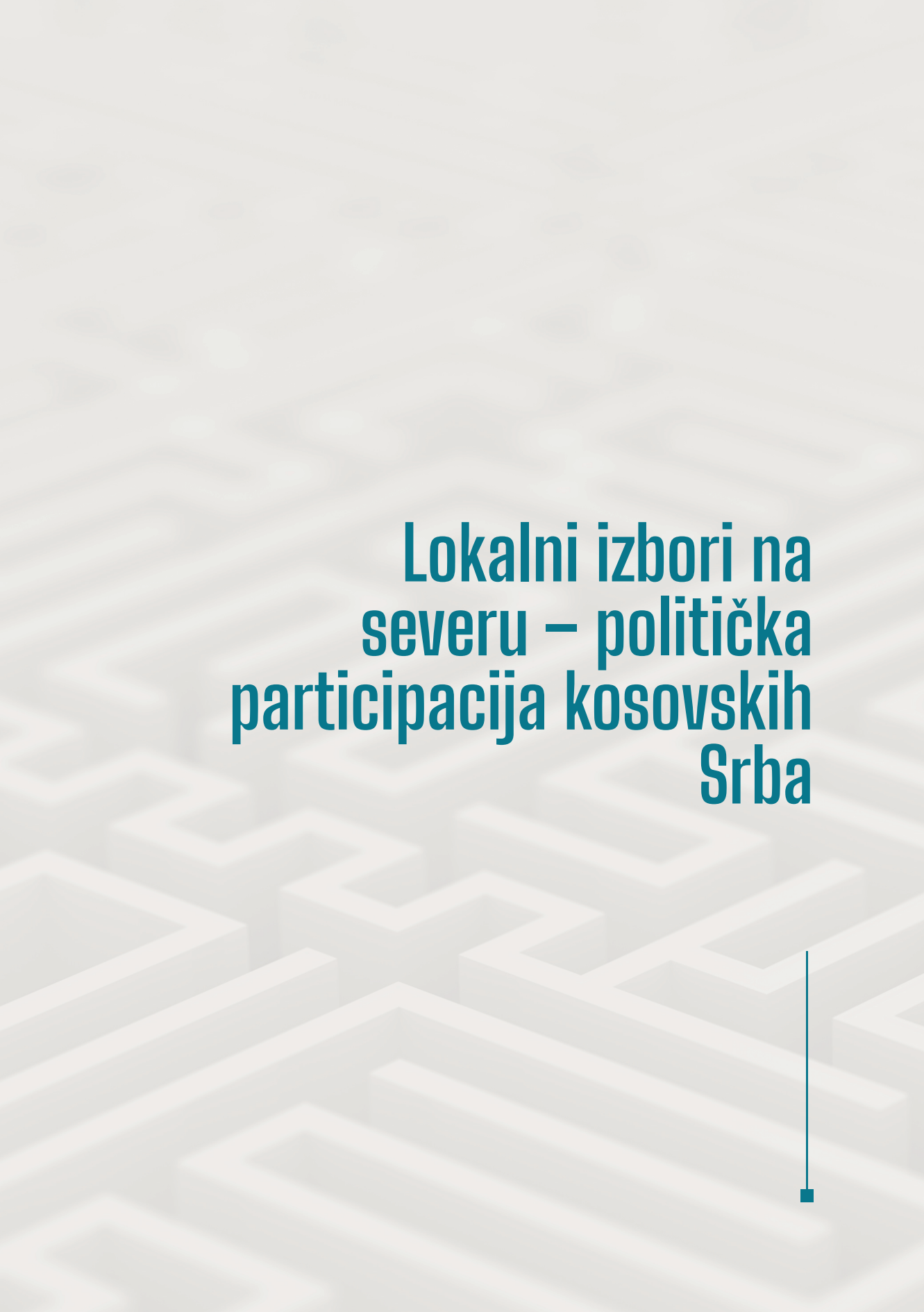
35 KoSsev Info, 17. jun 2023. godine. *SL: Specijalci napali maloletnike u Žitkovcu; KBC potvrdio da su hospitalizovani; KP demantuje da su njihovi pripadnici fizički nasrnuli na njih*, <https://kossev.info/srpska-lista-specijalci-napali-maloletnike-u-zitkovcu-kbc-potvrdio-da-su-hospitalizovani-policija-demantuje-da-su-njihovi-pripadnici-fizicki-nasrnuli-na-njih/>

36 KoSsev Info, 23. jun 2023. godine. *U Zvečanu specijalci i oklopnjaci; KP: Nema hapšenja, sumnja se da je u vozilu eksploziv, čeka se KFOR*, <https://kossev.info/kp-nema-hapsenja-u-zvecanu-pregledamo-vozilo-za-koje-sumnjamo-da-se-u-njemu-nalazi-oruzje/>

37 KoSsev Info, 14. jun 2023. godine. *Kurti: Policajci „kidnapovani“ – osвета za jučerasnje hapšenje M.M. u Mitrovici*, <https://kossev.info/kurti-policajci-kidnapovani-osveta-za-jucerasnje-hapsenje-m-m-u-mitrovici/>

38 KoSsev info, 2. jun 2023. *Američki senator sa koracima za deeskalaciju situacije: Specijalci da se povuku, završe protesti, zakažu izbori...* <https://kossev.info/americki-senator-sa-koracima-za-deeskalaciju-situacije-specijalci-da-se-povuku-zavrse-protesti-zakazu-izbori/>

39 Alice Taylor, 5. jul 2023. *First effects of EU sanctions sting Kosovo*. <https://www.euractiv.com/section/politics/news/first-effects-of-eu-sanctions-sting-kosovo/>

Lokalni izbori na severu – politička participacija kosovskih Srba

Fokus u dijalogu se pomerio sa primene sporazuma postignutih početkom godine na vanredne lokalne izbore koji su bili održani 23. aprila u četiri opštine na severu sa srpskom većinom, koje je takođe pratila serija incidenata. Izbori su bili organizovani kao odgovor na krizu izazvanu neslaganjima oko korišćenja registarskih tablica i povlačenja Srpske liste i najvećeg dela lokalnih Srba iz lokalnih kosovskih institucija na severu u novembru 2022. Budući da je Srpska lista najavila bojkot aprilskih izbora, na njima su u samo dve opštine učestvovali i srpski kandidati. Izbori su bili raspisani za predsednike opština (u sve četiri opštine)⁴⁰ i skupštine opština (u opštinama Leposavić i Zvečan),⁴¹ na kojima se usled bojkota predstavnici Srba nisu kandidovali. Izlaznost je bila između jedan i šest odsto i usled malog odziva birača, to jest glasalo je oko 1.500 od ukupno 45.000 upisanih birača i navodno svega 13 Srba.⁴² U ovakvim okolnostima pobedila su četiri albanska kandidata, po dva iz vladajuće stranke LVV i opozicione DPK. Njih su zvaničnici iz Beograda više puta nazivali „lažnim gradonačelnicima.“⁴³

Mesec dana nakon završetka izbora, novi opštinski čelnici su uz pratnju jedinica specijalne policije ušli u opštinske zgrade. U Severnoj Mitrovici je to urađeno ranije bez incidenata, dok je u Zvečanu, Zubinom Potoku i Leposaviću došlo do sukobljavanja sa okupljenim Srbima. Lokalni Srbi koji su zaposleni u opštinama su većinom odbili da sarađuju sa novim gradonačelnicima, pokušali su da opstruiraju njihov dolazak i napuštali su radna mesta u opštinskim zgradama. Ujutru 29. maja demonstranti su se okupili oko opštinskih zgrada i napravili obruč a pored kosovske policije, koja je bila unutar zgrada, u toku dana došli su i pripadnici KFOR-a da pokušaju da udalje demonstrante. Ovom prilikom došlo je do ozbiljnih okršaja uz desetine ranjenih, usled upotrebe vatrenog oružja, što je bio prvi ozbiljniji sukob kosovskih Srba sa KFOR-om u više od deset godina.⁴⁴ Kao posledica ovakvog razvoja događaja, nakon incidenata dodatno je podignuta tenzija na severu Kosova usled velikog broja privođenja lokalnih Srba od strane kosovske specijalne policije zbog navodnog organizovanja nasilnih demonstracija.

Uprkos ovome, novi organi lokalne samouprave krenuli su sa radom. Usled bojkota od strane lokalnih Srba, međunarodna zajednica insistirala je na tome da novi gradonačelnici u četiri opštine na severu Kosova preuzmu tehničku, a ne političku ulogu⁴⁵ prilikom vršenja svojih dužnosti.⁴⁶ Međutim, ono što se u praksi desilo jeste da su, primera radi u opštini Severna Mitrovica, prve odluke bile političkog karaktera i donete su bez uzimanja u

40 Izborna dokumentacija na srpskom jeziku je dostupna na <https://kqz-ks.org/sr/izbori-za-predsednike-opstina/zgjedhjet-per-kryetar-komune-2022/>.

41 Izborna dokumentacija na srpskom jeziku je dostupna na <https://kqz-ks.org/sr/izbori-za-skupstine-opstina/zgjedhjet-e-parakohshme-per-kuvendet-e-komunave-zvecan-dhe-leposaviq-2022/>.

42 BBC News na srpskom: *Lokalni izbori na severu Kosova: Glasalo ukupno nešto više od 1.500 ljudi, od toga samo 13 Srba - kaže Beograd*, 23. aprila 2023. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65362757>

43 „Vučić: Srbija spremna za kompromise, ali je potrebno povući „lažne gradonačelnike“ na severu“, Nova S, 12. 6. 2023.

44 BBC News na srpskom: *Snimak sukoba demonstranata i KFOR-a na severu Kosova, protest u Beogradu*, 30. maj 2023. <https://www.bbc.com/serbian/lat/balkan-65756320>

45 <https://www.euractiv.com/section/politics/news/north-kosovo-mayors-to-be-sworn-in-amid-strife-with-bel-grade/>

46 <https://kossev.info/ponovo-stejt-department-odluka-kosovske-vlade-da-prisilno-pristupi-opstinama-na-severu-nepotrebno-eskalirala-tenzije/>

obzir zaista prioritarnih interesa i potreba građana: otvaranje glavnog mitrovačkog mosta za putnički saobraćaj (za šta ne postoje bezbednosni uslovi) i učlanjenje u Asocijaciju kosovskih opština (kao korak kojim bi se navodno predupredilo obesmislio formiranje ZSO predviđeno briselskim dogovorima). Ovde treba napomenuti i da na sajtu opštine nijedna od ovih odluka nije dostupna na srpskom jeziku.⁴⁷

Budući da je već na dan izbora bilo jasno da ovako uspostavljeni organi lokalne samouprave nisu legitimni usled bojkota većine lokalnog stanovništva, a kao direktna posledica pritiska međunarodne zajednice, na centralnom nivou je doneta odluka da se izbori u četiri opštine ponove. Stoga je Ministarstvo administracije lokalne samouprave donelo Administrativno uputstvo (MAPL) br. 02/2023 za inicijativu građana za smenjivanje gradonačelnika opština.⁴⁸ Ovim administrativnim uputstvom se razrađuju odredbe Zakona br. 03/L-040 o lokalnoj samoupravi, te se kao preduslov za nove izbore, pored ostavke koja je propisana zakonom, zahteva inicijativa za smenu, za čiju validnost je samim uputstvom propisan neophodan procenat birača koji iznosi 20%.

Budući da je šatl-diplomatijom Velike petorke i pregovorima u Briselu dogovoren sled koraka, u skladu sa planom da se dve strane „kreću paralelno korak po korak,“ nakon što Priština prihvati i usvoji statut Zajednice srpskih opština, u prvoj polovini 2024. godine biće ponovljeni lokalni izbori. Predsednik Srbije je već sredinom oktobra pozvao kosovske Srbe da izađu sa inicijativom za nove izbore, što znači da je podrška Beograda za učešće osigurana.⁴⁹ Dodatna potvrda ovakvog razvoja događaja jeste i promena rukovodstva Srpske liste, jer je krajem oktobra na sednici ove stranke odabran novi predsednik i pet novih potpredsednika.⁵⁰ Ovo je očigledan pokušaj rebrendiranja ove stranke kao priprema za izbore, a nakon što je deo njenog prethodnog rukovodstva inkriminisan u slučaju Banjska zbog čega je njen dotadašnji potpredsednik, Milan Radoičić, podneo ostavku na ovu funkciju.

Nasuprot severu Kosova, situacija u sredinama naseljenim Srbima južno od Ibra je u posmatranom periodu ostala nepromenjena u ovoj oblasti. Na centralnom nivou, u sklopu napuštanja institucija u novembru 2022. godine, istom prilikom je i 10 poslanika koji su zauzimali mesta rezervisana za srpsku zajednicu podnelo ostavke. Međutim, njih je vrlo brzo zamenilo novih 10 predstavnika, koji od tada ne učestvuju aktivno u radu skupštine, već samo održavaju svoj status. Time je efektivno onemogućeno da skupština donosi zakone od vitalnog značaja na pravno valjan način.

47 <https://kk.rks-gov.net/mitroviceeveriut/sr/category/skupstina/odluke-sr-skupstina/>

48 Tekst dostupan na <https://mapl.rks-gov.net/wp-content/uploads/2023/09/02-619-4-2023-2.pdf>.

49 Kosovo Online. *Vucic called Serbs from Northern Kosovo to come forward with an initiative for elections*, 12. oktobar 2023. <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/vucic-called-serbs-northern-kosovo-come-forward-initiative-elections-12-10-2023>

50 KoSsev Info. *Dr Zlatan Elek novi predsednik Srpske liste, izabrano i novih pet potpredsednika*, 24. oktobar 2023. <https://kossev.info/zlatan-elek-novi-predsednik-srpske-liste/>

Bezbednosni rizici i posledice po ostvarivanje drugih prava

Ovaj deo izveštaja bavi se analizom problema koji su se pojavili kao posledica iznad obrazloženih bezbednosnih izazova. Budući da je bezbednost na prvom mestu kada je reč o preokupaciji lokalnih Srba, institucija Kosova i međunarodne zajednice, negativni trendovi prelili su se i na druge oblasti te su pogoršali situaciju kada je reč o uživanju drugih garantovanih prava. Takođe, zabeležen je veliki broj bezbednosnih incidenata i u ovim oblastima, kao direktan pokazatelj ugrožavanja prava lokalnog stanovništva.

Obezbeđivanje imovinskih prava

Usled bezbednosnih izazova, kosovska Vlada pokušavala je da ojača prisustvo specijalne policije na severu Kosova još od septembra 2021. godine, što je imalo za cilj i da promeni karakter njihovog prisustva od privremenog u stalno. Kao posledica namere da se sa ovim ciljem izgrade baze na severu Kosova, imovina većeg broja lica u opštinama Leposavić i Zubin Potok je uzurpirana radi njihove izgradnje, zbog čega je naknadno pokrenut postupak eksproprijacije. Ovo je po redosledu koraka suprotno onome što je propisano Zakonom br. 03/L-139 o eksproprijaciji nepokretne imovine, dok sama dokumentacija u postupku sadrži niz materijalno netačnih podataka.⁵¹

U vezi sa eksproprijacijom održane su dve javne rasprave (15. februara 2023. u Leposaviću i 21. februara 2023. u Zubinom Potoku),⁵² posle čega je usledilo donošenje preliminarne odluke o eksproprijaciji,⁵³ dok je donošenje konačne odluke, iako je bilo planirano, odloženo do daljnjeg.⁵⁴ Pored toga, protiv preliminarne odluke je pokrenut veći broj sporova pred nadležnim sudovima, koji su trenutno u toku, i u kojima su jedino donete odluke kojima se odbijaju predložene privremene mere.⁵⁵ Ovo je posebno bitno budući da se u pismu kosovskih vlasti kojim se odgovara na pravnu analizu ove situacije sačinjenu od strane međunarodne zajednice navodi da su ovi postupci okončani, odnosno da je rešeno o meritumu, što nikako ne odgovara istini.⁵⁶

Sa materijalne strane, ovi slučajevi su protivzakoniti jer izgradnja baza nije eksplicitno predviđena kao namena predmetnim zakonom. Ovaj nedostatak se pokušao prevazići izradom Zakona o izmenama i dopunama predmetnog zakona neposredno po održavanju javnih rasprava, koji u trenutku pisanja ovog izveštaja još nije ušao u skupštinsku proceduru, ali je u septembru okončan postupak konsultacija, a kojim se izgradnja baza izričito prepoznaje kao dozvoljena namena.⁵⁷

Ovi slučajevi eksproprijacije u dve opštine na severu Kosova pokazuju nemoć kosovskog pravnog sistema da uspostavi funkcionalnu vladavinu prava za srpsku zajednicu, jer

51 Tekst na engleskom dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2636&langid=2>.

52 Autor je prisustvovao obema raspravama.

53 Tekst dostupan na <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=74912>.

54 Izvor dostupan autoru.

55 Izvor dostupan autoru.

56 Izvor dostupan autoru.

57 Sva dokumenta dostupna na <https://konsultimet.rks-gov.net/viewConsult.php?ConsultationID=41809>.

sama kosovska vlada pogrešno primenjuje ili krši sopstvene zakone, pa to naknadno pokušava da opravda u prvom koraku fasadnim sprovođenjem procedura, a u drugom koraku menjanjem zakona kojima bi se nedozvoljene radnje naknadno ozakonile. Uz sve to, protiv ovakvih radnji kosovske Vlade sudski postupci se mogu voditi isključivo pred kosovskim sudovima gde je stanje sistemski pogoršano usled napuštanja institucija od strane lokalnih Srba. Eksproprijacija je bila predmet zvaničnog saopštenja predstavnika EU⁵⁸ kao i pravne analize na koju su kosovske vlasti odgovorile u septembru, kako je već navedeno.⁵⁹

Kada je reč o pravu na imovinu, ilustrativan primer pravnog dualizma u sredinama naseljenim Srbima južno od Ibra jeste i ski-centar Brezovica. Ovaj ski-centar već skoro 20 godina funkcioniše paralelno u srpskom i kosovskom pravnom sistemu. U srpskom sistemu reč je o privrednom društvu Ski centar Brezovica d.o.o. koje je 2008. godine osnovano kao zajedničko ulaganje Fonda Inex Intereksport a.d. (naslednika bivšeg sistema Ineks, koji je izgradio ski-centar) i javnog preduzeća Skijališta Srbije. U kosovskom sistemu je pak reč o više uzastopnih pokušaja da se ski-centar prevede u formu društvenog preduzeća pod upravom Kosovske agencije za privatizaciju. Svi pokušaji bili su neuspešni sve dok 2021. nije izvršen upis društvenog preduzeća Inex Šar Planina Brezovica, čiji privremeni odbor je imenovan 2022. godine od strane Kosovske agencije za privatizaciju. Time je konačno sprovedeno pravno preuzimanje ski-centra od strane kosovskih vlasti, ali bez sprovođenja zakonom predviđenih procedura za registraciju vlasničkih potraživanja, pa se stoga ne može okarakterisati drugačije nego konfiskacija.⁶⁰ U 2023. godini je ovaj proces dodatno pogoršan budući da su novi članovi odbora imenovani suprotno dogovoru sa opštinom Štrpce, za koji predstavnici same opštine navode da je postignut 2021. godine, a kojim se predviđa da svi članovi odbora budu stanovnici ove opštine.⁶¹

Bitno je konstatovati da oba ova slučaja predstavljaju kršenje člana 16. Okvirne konvencije Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina, koja se primenjuje direktno na osnovu člana 2. kosovskog ustava, kojim se zabranjuju mere kojima se veštački menja odnos stanovništva u oblastima naseljenim pripadnicima nacionalnih manjina, a koje imaju za cilj ograničavanje prava i sloboda koje proizilaze iz načela sadržanih u ovoj konvenciji.⁶² Imajući u vidu da ovakva eksproprijacijagotovo bez izuzetka pogađa srpsku zajednicu, te da utiče na razbijanje dve geografski jedinstvene i nacionalno homogene celine (opštine Leposavić/Zubin Potok i Štrpce) izgradnjom baza bezbednosnih snaga, odnosno oduzimanjem kontrole nad osnovnim ekonomskim resursom, one bez sumnje potpadaju pod ovaj član Okvirne konvencije. Međutim, usled nepostojanja efektivnih međunarodnih mehanizama zaštite, budući da Kosovo nije članica Saveta Evrope, ovo se svodi na puku konstataciju bez ikakve pravne posledice.

58 Saopštenje EEAS od 12. maja 2023. godine. Tekst na engleskom dostupan na https://www.eeas.europa.eu/delegations/kosovo/statement-governments-decision-expropriation-land-public-interest-municipalities-leposav-i%C4%87leposaviq_en?s=321.

59 Izvor poznat autorima izveštaja.

60 Propisi kojima se to zahteva dostupni na <https://www.pak-ks.org/page.aspx?id=3,31>.

61 Saopštenje opštine dostupno na https://www.facebook.com/strpceopstina/posts/640192551476879?ref=embed_post.

62 Tekst na engleskom dostupan na <https://rm.coe.int/16800c10cf>.

Ekonomski disbalans

Usled pogoršanja bezbednosne situacije, ekonomska prava Srba na severu Kosova takođe su u ovom periodu ugrožena. Uz sve ostale probleme, kosovska vlada je donela odluku o zabrani uvoza robe poreklom iz Republike Srbije, što je značajno otežalo snabdevanje lokalnog stanovništva osnovnim potrepštinama. Nemoguće je utvrditi kojim pravnim aktom je otpočela kriza u ovoj oblasti, budući da ne postoji javno objavljena odluka kosovske vlade o zabrani uvoza roba iz Srbije, ali se ona faktički sprovodi, i o njoj se u javnosti govori. Dodatno, jako je teško proceniti efekte te faktičke zabrane, ali se oni delimično mogu izvesti iz statističkih podataka o trgovinskoj razmeni kako iz srpskih, tako i iz kosovskih zvaničnih izvora. Na osnovu zvaničnih podataka Kosovske agencije za statistiku, kao što su ovi predstavljeni u tabeli ispod, koji prikazuje kretanje nivoa uvoza iz Srbije na Kosovo u periodu od avgusta 2022. do jula 2023. godine, može se videti da je, iako uvoz iz Srbije nije u potpunosti obustavljen, došlo do značajnog pada.⁶³

Tabela 1: zemlje iz regiona rangirane po udelu u ukupnom uvozu na Kosovo

Rang	Zemlja	Procenat ukupnog uvoza
1	Albanija	5.5%
2	Severna Makedonija	4.5%
3	Srbija	2.1%

Nesporno je da je ekonomski položaj srpske zajednice pogoršan usled ove mere, pogotovo u sredinama kao što su četiri opštine na severu, koje su usled svog geografskog položaja i drugih faktora suštinski zavisne od trgovinske razmene sa Srbijom. Sporedan efekat faktičke zabrane je preliivanje uvoza u sivu zonu preko alternativnih prelaza, što zajedno sa povećanim prisustvom bezbednosnih snaga u četiri opštine na severu Kosova dodatno produbljuje bezbednosnu krizu. Kao posledica ovoga, došlo je do nekoliko incidenata u vezi sa krijumčarenjem robe, uključujući i nekoliko njih sa upotrebom vatrenog oružja.⁶⁴ Dodatno, dolazilo je do zaplena automobila i na ovaj način krijumčarene robe u akcijama kosovske policije, što dodatno otežava snabdevanje lokalnog stanovništva i povećava nepoverenje u kosovske institucije.⁶⁵ Odluka kosovske vlade o zabrani uvoza robe iz Srbije u suprotnosti sa SSP⁶⁶-om i CEFTA ⁶⁷sporazumom, kao i idejom o jedinstvenom tržištu koja je preduslov za dobijanje sredstava iz najavljenog Plana rasta (Growth plan) EU za Zapadni Balkan, ali i napretkom na putu ka EU uopšte.

63 Dostupan na adresi <https://www.ceicdata.com/en/kosovo/imports-by-country/imports-other-europe-serbia>.

64 <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2023/8/11/krijumcari-pucali-na-policiju-na-sjeveru-kosova>

65 Radio Kontakt plus. Zvečan: Zaplenjeno pet vozila zbog sumnje na krijumčarenje, 12. oktobar 2023. godine. <https://radiokontaktplus.org/glavna/zvecan-zaplenjeno-pet-vozila-zbog-sumnje-na-krijumcarenje/47059/>

66 <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10728-2015-REV-1/en/pdf>

67 <https://cefta.int/what-we-do/trade-in-goods/>

Izazovi u održavanju demokratskih vrednosti

U ovom odeljku se analizira specifičan korpus ustavom zagarantovanih srodnih političkih sloboda, koji uključuje medijske slobode i pravo na upotrebu jezika.

Kada je reč o medijskim slobodama, one su zagarantovane kosovskim ustavom, ali se tokom prethodnih 20 godina nisu ostvarivale na odgovarajući način. Tokom 2023. godine periodu, u sklopu eskalacije situacije u četiri opštine na severu Kosova, došlo je do više slučajeva napada na novinare, kako srpske, tako i albanske nacionalnosti. Dodatno, pored ovih slučajeva, u evidenciji Udruženja novinara Srbije (UNS-a) zabeleženo je i:

- 16 slučajeva onemogućavanje rada;
- 8 slučajeva fizičkih napada;
- 2 slučaja pretnje;
- 2 slučaja pritiska na novinare.⁶⁸

Konačno, zabrana uvoza iz Srbije se odrazila i na nedostupnost srpskih štampanih medija u srpskim sredinama na Kosovu, što je otežalo pravovremeno informisanje lokalnog stanovništva.

Kada je reč o pravu na upotrebu jezika, ono spada u korpus prava zajednica, dok je srpski jezik članom 5, stav 1. predviđen kao službeni uz albanski. Slično medijskim slobodama, i ovo pravo se nije ostvarivalo na odgovarajući način.⁶⁹ U samom ovom izveštaju je navedeno nekoliko primera gde se ne poštuje pravo na upotrebu jezika, odnosno gde zvanična dokumenta nisu dostupna na srpskom jeziku:

- Institucije/izborna dokumentacija – odluka Centralne izborne komisije o potvrđivanju konačnog izbornog spiska za četiri opštine na severu;⁷⁰
- Institucije/odluke lokalne samouprave – odluke koje su donosili novoizabrani organi lokalne samouprave nisu dostupne na srpskom jeziku;⁷¹
- Imovinska prava – dokumentacija u postupku eksproprijacije u pojedinim slučajevima nije dostavljana na srpskom jeziku.⁷²

Osim toga, pojedina ministarstva, poput Ministarstva kulture, omladine i sporta, Ministarstva odbrane ili Ministarstva spoljnih poslova nikada medijima koji izveštavaju na srpskom nisu poslala sopštenje na tom jeziku. Posebno je ilustrativan primer Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture koje na svaka dva dana medijima dostavlja vremensku prognozu isključivom albanskom jeziku.

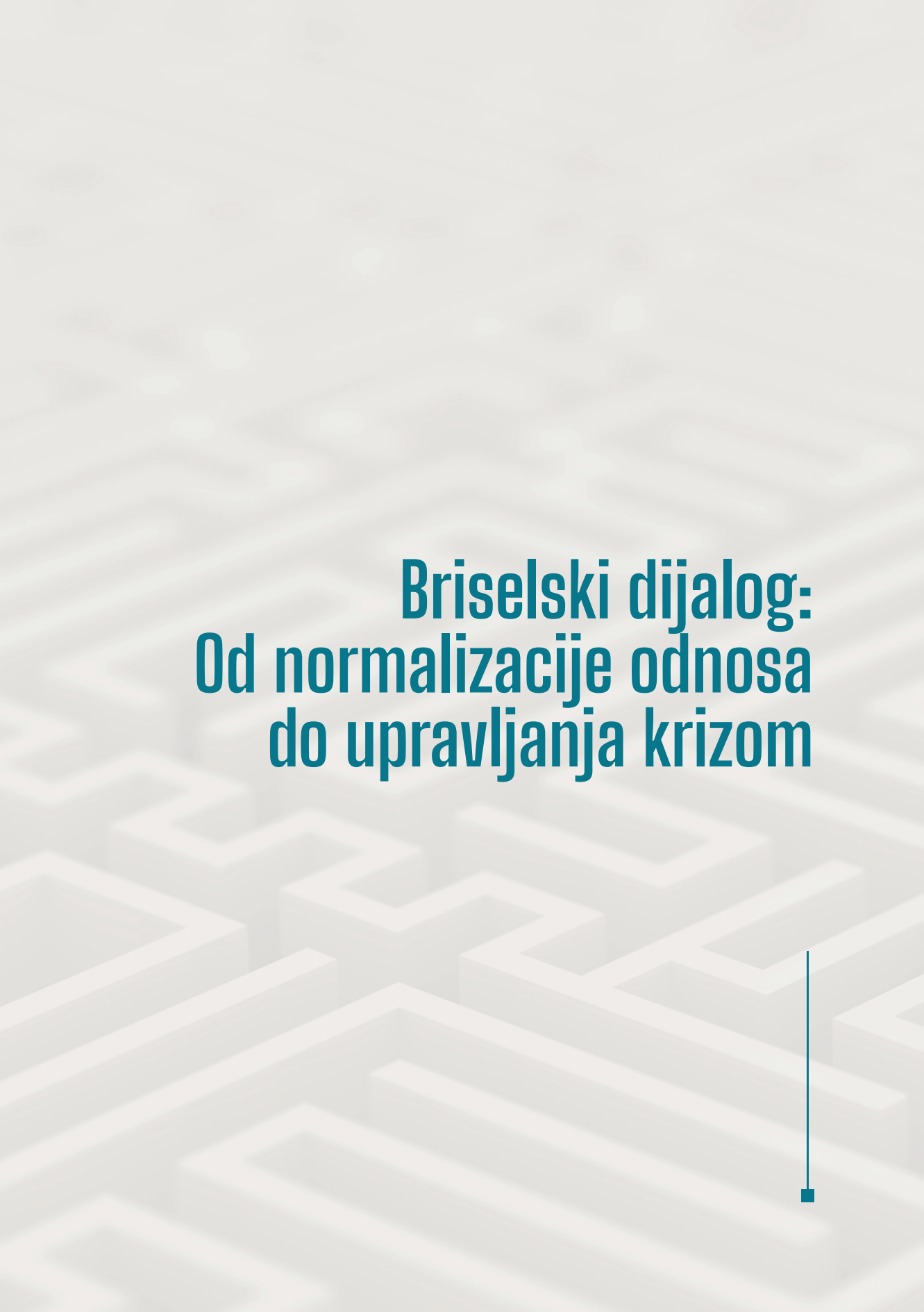
68 Više o tome na <https://www.uns.org.rs/sr/desk/Drustvo-novinara-kim/149891/novinari-medija-na-srpskom-na-kim-na-dogadjajima-i-dalje-najcesce-bez-prevoda-sa-albanskog-jezika.html>.

69 Više o tome u publikaciji Aktiva dostupnoj na <https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2023/01/Sluzbena-dvo-jezicnost-na-Kosovu-%E2%80%93-kljucni-preduslovi-i-izazovi.pdf>.

70 <https://kqz-ks.org/sr/izbori-za-predsednike-opstina/zgjedhjet-per-kryetar-komune-2022/>

71 https://kk.rks-gov.net/leposaviq/sr/document_category/vendimet-sr/

72 Izvor poznat autorima izveštaja.

Briselski dijalog: Od normalizacije odnosa do upravljanja krizom

Nakon što je početkom godine u Briselu i Ohridu prihvaćen nemačko-francuski predlog od strane Beograda i Prištine, entuzijazam je vrlo brzo splasnuo i međunarodni posrednici morali su da fokus sa normalizacije odnosa preusmere na upravljanje krizom i otklanjanje neposrednih bezbednosnih rizika. Tokom 2023. godine, Beograd je nastavio da insistira na prvenstvu obaveze Prištine da formira Zajednicu srpskih opština ali i da ponavlja da se vlada Aljbina Kurtija radikalno i nasilno odnosi prema srpskoj zajednici na Kosovu, dok Priština insistira na nemešanju Beograda u kosovska unutrašnja pitanja i svodi pregovore na očekivanje da Beograd učini korak priznanja nezavisnosti.

Radni sastanci iz ciklusa tehničkog dijaloga na nivou šefova pregovaračkih timova dve strane nisu doneli konkretni pomak. Posle sastanka 15. maja šef srpske delegacije Petar Petković je optuživao kosovskog pregovarača Besnika Bisljimija da „različitim upadicama želi da obesmisli dalji tok razgovora“, da o primeni odredaba više sporazuma o Zajednici srpskih opština nije ni hteo da razgovara; uopšte, drugu stranu je optuživao za opstrukciju.⁷³ Bez obzira na detalje sa pojedinačnih sastanaka, oni do sada nisu doneli saglasnost dve strane oko primene sporazuma.

Međutim, sve se preokrenulo nakon incidenta u Banjskoj. Iako je prošlo već skoro dva meseca od ovog događaja, još uvek se malo toga zvanično zna o incidentu na severu Kosova, gde se sukobila naoružana grupa Srba sa kosovskom policijom. Većina zapadnih i evropskih zvaničnika izrazila je zabrinutost zbog mogućnosti da se incident prelije u oružani sukob i zabrinutost za budućnost sada blokiranog dijaloga Beograda i Prištine. Ovi strahovi su dodatno bili podgrejani činjenicom da je Srbija podigla nivo borbene gotovosti i rasporedila vojsku duž kopnene zone bezbednosti, odakle ju je i povukla nekoliko dana kasnije usled međunarodnih pritisaka.⁷⁴

Sa ciljem da se kriza razreši, Kosovski premijer Aljbin Kurti i predsednik Srbije Aleksandar Vučić su krajem oktobra prisustvovali odvojenim sastancima u Briselu sa liderima Francuske, Nemačke i Italije, u pratnji visokog predstavnika EU za spoljnu politiku, Žozep Borelja. Dve pregovaračke strane nikada se nisu sastale, a u saopštenju za javnost koje je objavila Evropska služba za spoljne poslove izražava se nezadovoljstvo zbog nepostizanja sporazuma između dve strane.⁷⁵ Ipak, čini se da šatl-diplomatija posrednika pre sastanka, kao i izjave posle sastanka, potvrđuju da je došlo do iskoraka u procesu.

Prvo, incident na severu Kosova izjednačio je pozicije obeju strana u Briselskom dijalogu. Ranije je Beograd među međunarodnim posrednicima viđen kao konstruktivnija strana od rukovodstva u Prištini, koja je iz tog razloga trenutno pod restriktivnim merama EU od juna 2023. Ovaj stav se promenio nakon Banjske, a Beograd sada posrednici u dijalogu optužuju za destabilizaciju. Lider oružane grupe Milan Radoičić, do skoro lider SL,

73 „Petković: Bisljimi obesmišljavao razgovor, kada spomenem ZSO, kaže da prvi put čuje šta je to“, Nova S, 15. 5. 2023.

74 Le Monde, *US calls for de-escalation as Serbian military build-up raises tensions on Kosovo border*, 29. septembar 2023. https://www.lemonde.fr/en/international/article/2023/09/29/us-calls-for-de-escalation-as-serbian-military-build-up-raises-tensions-on-kosovo-border_6141862_4.html

75 Saopštenje EEAS od 26. oktobra 2023. godine, dostupno na engleskom: https://www.eeas.europa.eu/eeas/kosovo-serbia-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-meetings-president-serbia-and_en

preuzeo je odgovornost za organizovanje napada, negirajući bilo kakvu umešanost Vlade Srbije. Međutim, ne mogu se poreći jasne političke veze između srpskog rukovodstva i Radoičića. Njegovi postupci na severu Kosova doveli su do toga da Beograd izgubi reputaciju konstruktivnije strane u dijalogu, na šta su evropski zvaničnici često ukazivali. Zbog toga, izgleda da će Srbija morati da pravi kompromise u dijalogu sa ciljem da povрати izgubljeni kredibilitet, a sve pod pretnjom uvođenja istih sankcija pod kojima je trenutno kosovski premijer. Ovo je cena koju će Beograd morati da plati zbog incidenta na severu Kosova i za neadekvatnu istragu u vezi sa njim.

Drugo, o mogućem kompromisu saznajemo iz drugog saopštenja, koje su posebno izdali evropski lideri Šolc, Makron i Meloni nakon sastanaka u Briselu.⁷⁶ U saopštenju se pozivaju obe strane da se "paralelno, korak po korak" kreću u sprovođenju sporazuma. Čini se da je intenzivna šatl-diplomatija pre sastanka dovela do toga da se obe strane slože oko mape puta. Prvi korak zahteva da Priština zvanično pokrene proceduru osnivanja dugo očekivane Zajednice srpskih zajednica (ZSO), a čini se i da postoji saglasnost o sa držanju njenog statuta, što je prethodno bio kamen spoticanja u dijalogu. Sa druge strane, očekuje se da će biti novih izbora na severu, gde je situacija zašla u ćorsokak nakon prethodnog bojkota izbora od strane Srpske liste (SL), i Beograd je već podržao učešće Srba. SL je nedavno promenila rukovodstvo i rebrendirala se, nameravajući da ostane ključni politički igrač, ali najavljujući da će se „političke odluke uvek donositi u koordinaciji sa zvaničnim Beogradom u interesu svih Srba.“⁷⁷ Predsednik Srbije je ranije u oktobru pozvao kosovske Srbe da istupe sa inicijativom za lokalne izbore i time je dao podršku Beogradu za političko učešće. Očekuje se da bi se to moglo dogoditi u prvoj polovini 2024. godine, zbog prilično složenih izbornih procedura, ali kada se lokalne opštinske samouprave pravilno formiraju, ZSO bi konačno mogla da bude uspostavljena. S obzirom na to da Srbija ima vanredne izbore 17. decembra, malo je verovatno da će prelomni momenat da se dogodi pre toga. Zapravo se čini da je Beograd uspeo da kupi još malo vremena, ali naredna godina će biti ključna za pravi napredak u dovođenju Kosova i Srbije na put normalizacije odnosa.

76 European Western Balkans, 27. oktobar 2023. *Macron, Scholz and Meloni call Kosovo to launch establishment of ASM and Serbia to deliver on de-facto recognition* <https://europeanwesternbalkans.com/2023/10/27/macron-scholz-and-meloni-call-kosovo-to-launch-establishment-of-asm-and-serbia-to-deliver-on-de-facto-recognition/>

77 European Western Balkans, *Serbian list gets new leadership, more Kosovo Serb parties are emerging*, 26. oktobar 2023. <https://europeanwesternbalkans.com/2023/10/26/serbian-list-gets-new-leadership-more-kosovo-serb-parties-are-emerging/>

ZAKLJUČAK I PREPORUKE

Iz iznad iznetih podataka i nalaza, nesporno je da je srpska zajednica na Kosovu u bezbednosnoj krizi, ali to isto važi i za celokupno kosovsko društvo. Ova kriza je u pojedinim oblastima najveća u poslednjih deset ili više godina, a rezultat je dubinski poremećenih odnosa kako između dve strane u briselskom procesu, tako i na lokalnom nivou između kosovskih institucija i lokalnih Srba. Tome dodatno doprinosi i u javnosti često viđena zapaljiva retorika koju svakodnevno koriste zvaničnici u Beogradu i Prištini, a koja se preliiva na obe zajednice na obe zajednice, dodatno produbljujući već izreženo nepoverenje. Što je još opasnije, Srbi na Kosovu se u tom kontekstu posmatraju kroz prizmu odnosa Beograda i Prištine. Takav raskorak između (ne)dogovorenog i (ne)realizovanog će, ukoliko se na odgovarajući način ne reši, imati za posledicu samo dodatno pogoršanje situacije, produbljeno efektom preliivanja krize iz jedne oblasti u drugu. Posebno je vidljiv problem nepoverenja, pre svega u bezbednosne snage, kao i u kosovske institucije na svim nivoima, a koji uvodi u svojevrstan začarani krug. U tom krugu se, usled oduzimanja legitimiteta institucija, gubi volja za učestvovanjem lokalnog stanovništva u njihovom radu, a povratno i te institucije bivaju sve udaljenije od potreba građana. Ovo nije nov problem, ali se situacija u toj oblasti samo pogoršava.⁷⁸

Imajući sve navedene bezbednosne, pravne i političke faktore u vidu, rešavanje institucionalne krize na lokalnom nivou u četiri opštine na severu Kosova kumulativno zahteva pre svega sledeće:

Bezbednost

- Kratkoročno, hitno je potrebno normalizovati rad policije na severu Kosova i reintegrirati srpske policajce, kao i predstavnike pravosudnih institucija. Beograd, Priština i međunarodna zajednica moraju da preduzmu korake da detaljno istraže i obaveste javnost o okolnostima u vezi sa incidentom u Banjskoj.
- Na srednji rok, neophodno je sprovesti mere za izgradnju poverenja, kako između centralnih vlasti i policajaca regionalne komande sever, tako i lokalnog stanovništva.
- Dugoročno, pored zastupljenosti Srba „na papiru“ treba osigurati i mogućnost realne integracije pripadnika ove zajednice u institucije Kosova, kroz otklanjanje prepreka poput nepoznavanja jezika, napredovanja u hijerarhiji i slično.⁷⁹
- Neophodno je neodložno sprovesti evropski plana od tri tačke za de-eskalaciju situacije na severu Kosova.
- Potrebno je razmotriti modele za angažovanje specijalnih policijskih snaga, u koordinaciji sa lokalnim vlastima na osnovu sporazuma, ali i sprovesti mere koje bi obezbedile prisustvo nevećinskih zajednica i u ovim jedinicama i izgradnju poverenja. Ovo je posebno važno nakon skorašnjeg postupanja koje se percipira kao pristrasno i represivno.

78 Pogledati primera radi sada već tradicionalnu publikaciju Aktiva koja meri, između ostalog, i nepoverenje građana u kosovske institucije, na <https://ngoaktiv.org/wp-content/uploads/2023/03/FINAL-SRB-TREND.pdf>

79 Elek, Bojan (2020). *Policing in North Kosovo after Brussels Agreement*. Balkans Policy Research Group, Priština.

Lokalna samouprava

- Neophodno je hitno sprovesti potrebne korake koje bi dovele do dogovora oko statuta i, kada se za to steknu uslovi, formiranje Zajednice srpskih opština.
- Neophodno je odmah početi sa stvaranjem povoljnih uslova za sprovođenje lokalnih izbora u četiri opštine na severu Kosova uz puno učešće srpske zajednice. Glavna potreba je podstaknuti učešće lokalnih Srba na izborima, kao politički preduslov za legitimitet vlasti, uz podršku Beograda i međunarodne zajednice, uz maksimalne napore da se izbori učine bezbednim, slobodnim i fer koliko to situacija na terenu dozvoljava.

Ostala prava:

- Potrebno je procesuiranje svih slučajeva ugrožavanja privatne i javne imovine, kao i javnu osudu incidenata od strane zvaničnika centralnog i lokalnog nivoa vlasti.
- Potrebno je što pre ukinuti restriktivne mere i normalizovati protok robe i usluga između Kosova i Srbije.
- Obustaviti sve postupke eksproprijacije na severu Kosova do daljnjeg i nadoknaditi eventualnu nastalu štetu svim pogođenim licima.
- Neophodno je osigurati bezbednost i slobodu rada svih novinara, sa posebnim fokusom na novinare iz nevećinskih zajednica;
- Uložiti dodatne napore da bi se obezbedila dostupnost svih relevantnih informacija na srpskom jeziku.

Izdavač

NVO AKTIV

Kralja Petra I 183a, North Mitrovica;

Qamil Hoxha 38, Prsitina;

Kosovska 17, Beograd

Za izdavača

NGO AKTIV

Autor

Bojan Elek

Urednik

Miodrag Milićević

„Izradu i objavljivanje ovog dokumenta podržala je Kosovska Fondacija za Civilno Društvo (KCSF) programom 'EJA Kosovo', koji sufinansiraju Švajcarska Agencija za Razvoj i Saradnju (SDC), Švedska I Vlada Velikog Vojvodstva Luksemburga. Sadržaj ovog dokumenta odgovornost je NVO AKTIV i ne predstavlja stavove KCSF-a, SDC-a, Švedske ili Luksemburga.,,

